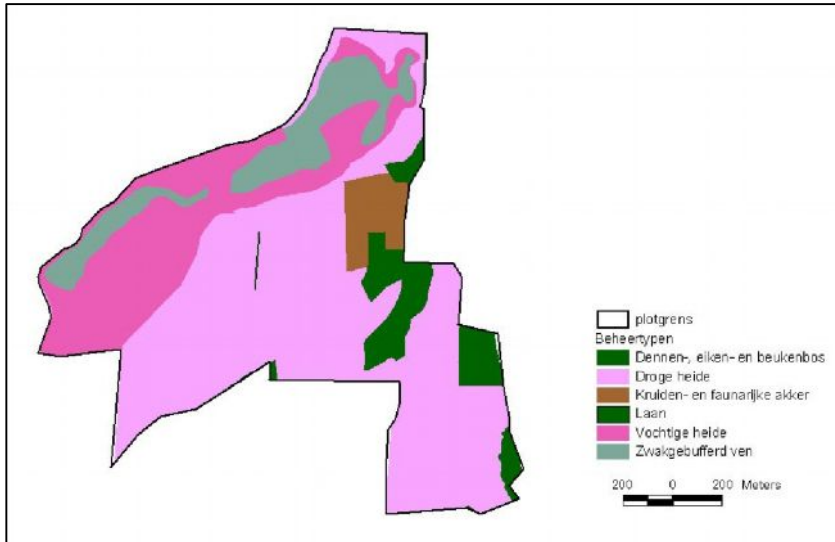

BROEDVOGELS VAN HET LEERSUMSE VELD EN GINKELDUIN IN 2008-2010

André van Kleunen

Sinds 2008 voer ik jaarlijks broedvogeltellingen uit in een telgebied op het Leersumse Veld en Ginkelduin volgens de richtlijnen van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van SOVON¹, variant Bijzondere Soorten (aangevuld met enkele algemenere soorten). In dit artikel beschrijf ik de resultaten van de periode 2008-2010.

Figuur 1 Begrenzing BMP-telgebied Leersumse Veld-Ginkelduin en beheertypen Staatsbosbeheer.

Gebiedsbeschrijving

Het telgebied is 187 ha groot en omvat de Leersumse Plassen, het aanliggende heideterrein en het heide-stuifzandterrein van Ginkelduin. Het maakt deel uit van Boswachterij Leersum en is in beheer bij Staatsbosbeheer.

De Leersumse Plassen vormen het grootste vennencomplex van de Utrechtse Heuvelrug. Het gaat om drie plassen die door smalle passages zijn gescheiden. Ten zuiden ervan liggen enkele kleinere plassen. In de huidige situatie staat in de derde plas (meest oostelijke) permanent water. De andere plassen vallen soms grotendeels droog, zoals in 2010 het geval was. Ten zuiden van de Leersumse Plassen ligt een zone met natte heide, die overgaat in droge heide (struikheide afgewisseld met grasvegetaties). In 2002/2003 zijn enkele bosvakken gekapt, waar-

¹ <http://www.sovon.nl/default.asp?id=119>.

door het open terrein is uitgebreid en in 2004 is een verbinding gecreëerd tussen het Leersumse Veld en Ginkelduin. Op Ginkelduin ligt een zone met stuifzand/pioniervegetatie. De afgelopen jaren is het open terrein op Ginkelduin, net buiten het telgebied, verder uitgebreid. De heide van het Leersumse Veld sluit aan op het heideterrein van Breeveen. Dit ligt buiten het telgebied. Er wordt naar gestreefd om de heidevegetatie afgewisseld met grazige vegetaties en een mantelzone in stand te houden en te ontwikkelen door diverse maatregelen, zoals begrazing met rundvee en schapen en het weghalen van opslag. In het telgebied ligt ook een akker en er staan enkele kleine bosjes naaldhout/gemengd bos. De zone grenzend aan de Leersumse Plassen is gevarieerd met veel dood hout (Van Kleunen 2005).

Broedvogelbevolking

Tabel 1 geeft een detailoverzicht van de vastgestelde aantallen territoria per soort in 2008-2010. Voor de drie terreintypen - plassen, open terrein en bos - licht ik de samenstelling van de broedvogelbevolking nader toe. Informatie over het voorkomen van broedvogels vóór 2006 is ontleend aan Van Kleunen et al. (2005).

Soortnaam	2008	2009	2010	Soortnaam	2008	2009	2010
Dodaars	10	15	2	Veldleeuwerik		2	3
Geoorde fuut		2		Boompieper	42	51	54
Knobbelzwaan	1			Witte kwikstaart		1	6
Grauwe gans	10	20	11	Gekraagde roodstaart	15	24	18
Canadese gans	2	3	2	Roodborsttapuit	20	22	21
Nijlgans		3	1	Grote lijster		4	2
Bergeend	1		1	Sprinkhaanzanger		1	
Kuifeend	2	5		Spotvogel		1	
Wespendief		1		Grasmus	3	6	5
Buizerd			1	Tuinfluiters	1		
Torenavalk		1		Grauwe vliegenvanger	3	2	3
Boomvalk	2	2	1	Bonte vliegenvanger	4	11	8
Meerkoet	17	11		Staartmees		4	2
Kleine plevier			1	Glanskop		3	1
Kievit		1	2	Matkop	5	2	2
Houtsnip		1		Boomklever	2	6	2
Holenduif		1		Boomkruiper	12	11	11
Koekoek	1	1	1	Zwarte kraai		2	3
Bosuil	1			Spreeuw	ng	2	1
Ransuil	1			Groenling	2	2	3
Nachtzwaluw			5	Putter			1
Groene specht	1	1	1	Goudvink			2
Grote bonte specht	3	4	10	Geelgors	12	13	12
Kleine bonte specht	1		1	Rietgors		1	2
Boomleeuwerik	14	12	15				

Tabel 1 Aantal territoria per soort in telgebied Leersumse Veld-Ginkelduin in de periode 2008-2010. ng = niet geteld.

De plassen

Van oudsher vormden de Leersumse Plassen voor Utrecht een belangrijk broedgebied voor *geoorde fuut* en *dodaars*. De eerstgenoemde is de laatste jaren geen vaste broedvogel meer van het gebied. Wel worden onregelmatig één of enkele vogels waargenomen, soms in de broedtijd zoals in 2009 (2 paar), zodat van territoria kan worden gesproken. Rond 2000 was de soort nog jaarlijks als broedvogel aanwezig met 6-10 paar.

Geoorde fuut met pul - Hans van Zummeren

De *dodaars* broedt nog wel in het gebied met sterk fluctuerende aantallen. In 2010 was het waterpeil zeer laag en stonden de eerste en tweede plas bijna droog. Toen werden slechts 2 territoria vastgesteld. In 2009 was er veel meer water en werden 15 territoria vastgesteld.

De gevolgen van de droogte van 2010 zijn ook terug te zien bij soorten als *kuifeend* en *meerkoet*, normaal gesproken jaarlijkse broedvogels, maar in 2010 afwezig. *Grauwe gans*, *Canadese gans* en *Nijlgans* zijn de laatste jaren vaste broedvogels van de Leersumse Plassen geworden. Bij de grauwe gans gaat het om 10 tot 20 broedparen.

Verrassend was het territorium van *kleine plevier* in 2010 op de grotendeels drooggevallen tweede plas. Als één tot twee decennia wordt teruggekeken dan zijn een aantal soorten als regelmatige broedvogel uit het gebied verdwenen: *wintertaling*, *slobeend*, *waterral* en *kokmeeuw*.

Vogels van heide en stuifzand

Vrijwel jaarlijks kan in het gebied een paartje *bergeenden* worden waargenomen op de hei/het stuifzand (en op de plassen), waar de soort in ieder geval in het verleden broedde. Bergeenden met jongen heb ik tijdens mijn tellingen nooit vastgesteld. In de jaren tachtig/negentig was de soort beduidend talrijker met vrijwel jaarlijks meerdere broedparen, tot zelfs zeven. De *boomvalk* is een gewone verschijning op het Leersumse Veld. Soms gaat het om grote aantallen zoals op 22 juni 2008 toen ik 13 exemplaren bij elkaar waarnam. Echter, in het telgebied broeden jaarlijks slechts 1-2 paar.

“Weidevogels” zijn zeldzaam in het gebied. *Grutto* en *wulp* zijn er sinds respectievelijk 1995 en 2003 niet meer als broedvogel vastgesteld. De laatste twee jaar konden wel 2 territoria van *kievit* worden genoteerd, nabij de plassen.

Jarenlang was de *nachtswaluw* een ongewone verschijning in het gebied, wat opmerkelijk was gezien het behoorlijke areaal geschikt ogend habitat. In 2010 was dit geheel anders en bleek er sprake van maar liefst 5 territoria. Hopelijk is dit de aankondiging van de structurele vestiging van een populatie in het gebied. De soort is de laatste decennia sterk toegenomen in Nederland (Boele et al. 2009). In Utrecht kwam de soort in substantiële aantallen op de Leuserheide voor en is ook daar recent toegenomen (tot meer dan 20 paar).

Boomleeuweriken zijn gebonden aan de struweelarme terreindelen. Het Leersumse Veld herbergt regionaal gezien substantiële aantallen (12-15 territoria). Rond 2000 werden, weliswaar in een groter gebied, 32-36 territoria geteld. Buiten het telgebied lijkt de soort tegenwoordig vrijwel te ontbreken in Boswachterij Leersum. Mogelijk leidt de uitbreiding van het open terrein bij Ginkelduin tot nieuwe vestigingen van deze soort. Bij de *veldleeuwerik* gaat het om zeer kleine aantallen (0-3 territoria), maar het is vermoedelijk één van de weinige locaties in de omgeving waar deze soort af en toe nog gehoord kan worden.

De *tapuit* kan als voormalige broedvogel worden beschouwd. Wel worden nog elk voorjaar tijdelijk pleisterende vogels gezien op het stuifzand in Ginkelduin, de meest geschikt ogende broedlocatie voor deze soort. Het laatste broedgeval dateert alweer van 2003. De tapuit is landelijk sterk afgenomen en lijkt als vaste broedvogel min of meer uit de provincie Utrecht verdwenen (Van Turnhout et al. 2006).

Roodborsttapuit en *geelgors* zijn soorten met een voorkeur voor heide/stuifzand met wat struweel. De eerstgenoemde is met 20-22 territoria talrijk te noemen. De soort is rond 2000 sterk toegenomen, maar is de laatste jaren in stabiele aantallen aanwezig. Voor de *geelgors* gaat het om 12-13 paar. Rond 2000 werden, weliswaar in een groter gebied, 37-58 territoria geteld. Toen zat de soort ook nog in jonge bosaanplant in de boswachterij.

De *boompieper* is de talrijkste broedvogel van het telgebied (45-54 territoria). De territoria liggen vooral bij overgangszones naar bos of kleine bosjes in het gebied. De *grasmus* is in het gebied aan (braam)struwelen gebonden. De soort heeft zich pas in het afgelopen decennium gevestigd in het gebied en lijkt aan een opmars bezig (3-6 paar).

Opvallend afwezig op het Leersumse Veld is de *kneu*. Deze soort is hier sinds 2005 niet meer als broedvogel vastgesteld.

Bos

Bos is in het telgebied vooral vertegenwoordigd door randzones en kleine bosjes. De zone direct aan de noordzijde van de plassen is vogelrijk. Karakteristieke soorten hier zijn de *gekraagde roodstaart* (15-24 territoria) en *bonte vliegenvanger* (4-11 territoria). De *zomertortel* is een zeldzaamheid geworden in Zuidoost-Utrecht. Binnen de grenzen van het telgebied werd het laatste territorium van deze soort vastgesteld in 2006.

De *ransuil* is een andere soort waarmee het bergafwaarts lijkt te gaan. De laatste twee jaar ontbreekt de soort als broedvogel in het telgebied. De *raaf* tenslotte is al decennialang een vaste verschijning op het Leersumse Veld, maar broedt de laatste jaren buiten de grenzen van het telgebied.

Bonte vliegenvanger - Hans van Zummeren

Dankwoord

Met dank aan René Schuurmans en Rutger Zeijpveld (Staatsbosbeheer) voor hun hulp bij het maken van figuur 1.

Referenties

Boele A., J. van Bruggen, A.J. van Dijk, F. Hustings, J.W. Vergeer. & C.L. Plate C. Broedvogels in Nederland in 2009. SOVON-monitoringrapport 2011/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen, 2011.

Van Kleunen A. Broedvogels van Boswachterij Leersum in 2005. SOVON-inventarisatierapport 2005/23. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen, 2005.

Van Turnhout C., W. van Manen & J.W. Vergeer. Jaar van de Tapuit 2005. Sovon onderzoeksrapport 2006/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen, 2006.